

# Dylematy odnoszące się do struktury organizacyjnej Unii Europejskiej.

## Analiza głównych koncepcji rozwoju

---

### Streszczenie rozdziału:

Rozdział zawiera rozważania o charakterze teoretycznym i stanowi podbudowę koncepcyjną dla dalszych analiz szczegółowych. Dokonano w nim egzegezy kluczowych pojęć, którymi współcześnie operujemy dla opisanego bądź zdefiniowania natury procesu integracji europejskiej. W debacie publicznej pojawiają się one jako propozycje sanacji dla szeregu wyzwań Unii Europejskiej. Są nimi pojęcia federalizacji i związanej z nią decentralizacji czy regionalizacji, które są niejako kluczami do zrozumienia tendencji rozwojowych współczesnych państw oraz związanego z nim procesu integracji europejskiej. Bieżącym kryzysom dotyczącym Unii Europejskiej, jak Brexit czy spór o praworządność w państwach członkowskich UE, towarzyszą szczególnie nasilone dyskusje dotyczące samego modelu procesu integracji. Kwestia usystematyzowania zasadniczych koncepcji w tym względzie (koncepcji konfederacyjnej, Europy *à la carte* czy innych modeli tzw. integracji elastycznej) i ustalenia pewnego rodzaju możliwych ścieżek rozwoju UE staje się obecnie swego rodzaju wyzwaniem o randze systemowej dla funkcjonowania Unii Europejskiej. Rozważania w tym rozdziale będą dotyczyć podstawowej kwestii, odnoszącej się do bytu politycznego (ang. *polity*). W tym wymiarze analiza będzie ograniczona następującymi pytaniami badawczymi: Jaka ma być istota Unii Europejskiej? Czy ma być ten nowy byt polityczny? W którą stronę będą podążać przyjmowane przez decydentów rozwiązania strukturalno-organizacyjne dla UE? Czy będzie to zacieśnianie współpracy i przekazywanie uprawnień dla instytucji ponadnarodowych czy wzmocnianie współpracy międzyrządowej, widoczne zwłaszcza w momentach kryzysowych? W jakim kierunku powinna dalej rozwijać się Unia, aby jej struktura organizacyjna była dostosowana do nadchodzących wyzwań? Wyciągane wnioski mają na celu wskazanie potencjalnych problemów, z jakimi Unia może się spotkać w przypadku przyjęcia hipotetycznych rozwiązań modelowych.

**Słowa kluczowe:** federacja, federalizm, *sui generis*, legitymizacja UE, ponadnarodowość, legitymacja, międzyrządowość, liberalizm międzyrządowy, Europa *à la carte*, integracja elastyczna, ściślejsza współpraca

---

### Summary of the Chapter:

The chapter contains theoretical considerations and provides a conceptual basis for further detailed analyses. It contains an exegesis of the key concepts that we use today to describe or define the nature of the European integration process, and in the public debate they appear as proposals for reform for a number of challenges of the European Union. These are the concepts of federalisation and the related decentralisation or regionalisation, which are key concepts for understanding the development trends of modern countries and the process of European integration. Current crises affecting the European Union, such as Brexit or the dispute over the rule of law in the EU Member States, are accompanied by particularly intense discussions regarding the very model of the integration process. The issue of systematising the basic concepts in this regard (the confederation concept, Europe *à la carte* or other models of the so-called flexible integration) and determining some possible paths of the EU's development is now becoming a kind of systemic challenge for the functioning of the European Union. The considerations in this chapter will concern the basic issue related to the political entity – *polity*. In this dimension, the analysis will be limited by the following questions: What is the essence of the European Union supposed to be? What is this new political entity supposed to be? In which direction will the structural and organisational solutions adopted by the decision-makers for the EU go? Will it be tightening cooperation and transferring powers to supranational institutions or strengthening intergovernmental cooperation, especially in times of crises? In what direction should the Union develop for adaptation of its organisational structure to the upcoming challenges? The conclusions drawn are intended to indicate potential problems that the Union may encounter in the event of adopting hypothetical model solutions.

**Keywords:** federation, federalism, *sui generis*, EU legitimacy, supranationality, legitimacy, intergovernmentalism, intergovernmental liberalism, Europe *à la carte*, flexible integration, closer cooperation

---

Przedmiotem analizy pierwszego rozdziału będą m.in. federalizacja i związana z nią decentralizacja czy regionalizacja, które są pojęciami kluczowymi do zrozumienia tendencji rozwojowych współczesnych

państw oraz związanego z nim procesu integracji europejskiej. Pojęcia te pomagają zrozumieć intencje decydentów podejmujących działania w kierunku udoskonalania struktur i rozbudowywania form rządzenia umożliwiających czynne uczestnictwo w procesie decyzyjnym i podejmowaniu decyzji na możliwie najniższym szczeblu.<sup>17</sup> Federalizm znajduje się w grupie teorii ogólnych, zakładających całościowe wyjaśnienie fenomenu i istoty Unii Europejskiej (UE), a używając angielskiej terminologii, zajmuje się płaszczyzną *polity*.<sup>18</sup> Oznacza to, że w rozdziale tym rozważania będą dotyczyć podstawowej kwestii, odnoszącej się do bytu politycznego. Pod pojęciem *polity* należy zatem rozumieć aspekt ustrojowo-strukturalny, kształtujący ramy i predefiniujący naturę procesu rządzenia.<sup>19</sup> Termin ten jest rozumiany jako ograniczona przestrzeń, w ramach której realizuje się zarówno *politics*, jak i *policy*.<sup>20</sup>

W tym wymiarze, odnoszącym się do obszaru *polity*, analiza będzie ograniczona następującymi problemami: Jaka ma być istota Unii Europejskiej? Czym ma być ten nowy byt polityczny?<sup>21</sup> W którą stronę będą podążać przyjmowane przez decydentów rozwiązania strukturalno-organizacyjne dla UE? Czy będzie to zacieśnianie współpracy i przekazywanie uprawnień dla instytucji ponadnarodowych czy też wzmocnianie współpracy międzyrządowej, widoczne zwłaszcza w momentach kryzysowych? Na jakich zasadach oparta jest w chwili

---

<sup>17</sup> Por. M. Domagała, J. Iwanek, *Państwo lokalne, państwo regionalne*, op. cit., s. 143 i nast.; J. Iwanek, *Europejskie standardy ustrojowe*, op. cit., s. 165 i nast.

<sup>18</sup> M. Witkowska, *Zastosowanie paradygmatów federalizmu i rządzenia wielopoziomowego do badania mechanizmów podejmowania decyzji w Unii Europejskiej*, [w:] J. Ruszkowski, L. Wojnicz (red.), *Multi-Level Governance w Unii Europejskiej*, Szczecin-Warszawa 2013, s. 180.

<sup>19</sup> M. Witkowska, *Podejście transnarodowe w badaniach nad procesami politycznymi zachodzącymi w Unii Europejskiej*, „*Studia Politologiczne*” 2013, vol. 27, s. 133.

<sup>20</sup> K. Rohe, *Politik – Begriffe und Wirklichkeiten*, op. cit., s. 67.

<sup>21</sup> Za: A. Wiener, T. Diez, *European Integration Theory*, New York 2009, s. 18: “(...) ‘Polity’ refers to the political community and its institutions. Approaches falling into this category would be those analysing the ‘nature of the beast’, those explaining how the EU’s institutional structure came about or those trying to find constitutional alternatives on the basis of normative considerations, to give examples taken from all three functions of theory.”

obecnej struktura organizacyjna UE? Czy występują trudności w jednoznacznym zdefiniowaniu właściwości struktury organizacyjnej UE? Czy Unia pod względem strukturalno-normatywnym odpowiada zasadom federalnym? W jakim kierunku powinna dalej rozwijać się Unia Europejska, aby jej struktura organizacyjna była dostosowana do nadchodzących wyzwań?

Eksplicacja dokonana w tym rozdziale jest o tyle istotna, że w dyskusji z udziałem polityków, szczególnie niechętnych procesom integracyjnym, operujących argumentami o zabarwieniu narodowym, prawdziwe założenia koncepcji federalnych i założeń integracji europejskiej opartych na tej koncepcji zostały upowszechnione z dużym błędem i należy się ich wyjaśnienie. Zamiar ten wydaje się być tym bardziej istotny, że głosy wykorzystujące błędnie ujmowane założenia federalizmu zdają się ponownie zyskiwać na sile. Bieżącym kryzysom dotyczącym Unii Europejską, jak Brexit czy spór o praworządność w Polsce,<sup>22</sup> towarzyszą szczególnie nasilone dyskusje dotyczące samego modelu procesu integracji. Można stwierdzić wręcz, że kwestia usystematyzowania zasadniczych koncepcji w tym względzie<sup>23</sup> i ustalenia pewnego rodzaju możliwych ścieżek rozwoju UE staje się obecnie swego rodzaju wyzwaniem o randze systemowej dla funkcjonowania Unii Europejskiej.

„Paradygmat federalizmu skupia się na wyjaśnianiu zjawiska przekazywania uprawnień władczych w kierunku od dołu do góry, czyli z poziomu państw na powoływane struktury ponadnarodowe. Podstawowym typem podmiotów poddawanych analizie w paradygmacie federalizmu są państwo lub rząd”<sup>24</sup> Do tego nie występuje rozróżnienie pojęcia państwa jako struktury władzy od państwa jako podmiotu stosunków międzynarodowych.<sup>25</sup> Paradygmat ten wyjaśnia

<sup>22</sup> Które co do istoty analizowane będą w dalszej części badania.

<sup>23</sup> Tu zresztą racjonalnym jawi się doprecyzowanie innych znaczących koncepcji modelu integracyjnego, które również pojawiają się z różnym nasileniem w debatach publicznych. Mowa zasadniczo o koncepcjach konfederacyjnych, koncepcji *Europa à la carte* czy innych modelach integracji elastycznej.

<sup>24</sup> M. Witkowska, *Zastosowanie paradygmatów...*, op. cit., s. 183.

<sup>25</sup> I.P. Karolewski, *Teoria integracji europejskiej na przykładzie Niemiec*, „Studia i Materiały” 1999, nr 22, s. 9.

integrację europejską jako wynik negocjacji międzynarodowych, w których rządy państw narodowych odgrywają najważniejszą rolę, a jednocześnie dążą do zachowania możliwie jak największej niezależności.<sup>26</sup> „Precyzując, paradygmat federalizmu wyjaśnia dążenia rządów państw narodowych do współpracy na arenie europejskiej jako wzmacnianie własnej suwerenności na polu polityki zagranicznej poprzez przenoszenie odpowiedzialności na poziom europejski”.<sup>27</sup> Jest to działanie rekompensujące ograniczanie spektrum decyzyjnego przez wewnątrzpaństwowe grupy interesu.<sup>28</sup>

Do wyjaśnienia zasad funkcjonowania oraz specyfiki struktury organizacyjnej Unii Europejskiej można posłużyć się istniejącymi teoriami stosunków międzynarodowych, bowiem panuje zgodność, że Unia Europejska jest jednym z podmiotów tych stosunków. Natomiast sam fenomen integracji europejskiej jest rezultatem świadomych decyzji politycznych.<sup>29</sup>

## Koncepcja federacyjnej (ponadnarodowej) struktury Unii Europejskiej

W literaturze terminu „federalizm” używa się w różnych znaczeniach.<sup>30</sup> Federalizm oznacza formę organizacji państwa, ale również ruch polityczny mający na celu polityczną integrację jakiegoś regionu w formie dobrowolnego związku państw.<sup>31</sup> W odniesieniu do integracji

---

<sup>26</sup> Por. F.W. Scharpf, *Die Politikverflechtungs-Fälle: Deutscher Föderalismus und Europäische Gemeinschaft im Vergleich*, „Politische Vierteljahresschrift” 1985, nr 29, s. 6–41.

<sup>27</sup> M. Witkowska, *Zastosowanie paradygmatów...*, op. cit., s. 183.

<sup>28</sup> I.P. Karolewski, *Teorie integracji europejskiej...*, op. cit., s. 9.

<sup>29</sup> Por. R.O. Keohane, S. Hoffmann (red.), *The New European Community. Decision-making and Institutional Change*, Boulder 1991.

<sup>30</sup> Por. P.J. Borkowski, *Polityczne teorie integracji międzynarodowej*, Warszawa 2007; M. Wallner, *Dynamika integracji europejskiej w świetle teorii federalizmu*, Portal Spraw Zagranicznych, <http://www.psz.pl/168-archiwum/michal-wallner-dynamika-integracji-europejskiej-w-swietle-teorii-federalizmu> (11.11.2020)

<sup>31</sup> Z. Czachór, *Vademecum Europa od A do Z*, Warszawa 2006, s. 49.

europejskiej należy rozróżnić terminy „federalizm” oraz „federacja”, gdzie pierwszy – rozumiany jest jako proces polityczny, którego efektem końcowym ma być utworzenie federacji jako pożądanego ustroju politycznego. W drugim ujęciu federalizm jest postrzegany jako teoria integracji. W tym znaczeniu federalizm stanowi metodę urzeczywistnienia unii politycznej między odrębnymi jednostkami-podmiotami, by wdrożyć między nimi konkretne zasady ustrojowe. Termin ten w literaturze czy w dyskusji naukowej wykorzystywany jest także do interpretacji zjawisk i procesów jako teoria decentralizacji, przeciwstawiająca się modelowi państwa absolutnego i scentralizowanego.<sup>32</sup> W tym rozumieniu założenia federalizmu stosowane są do wyjaśnienia procesu politycznego, którego celem jest ochrona struktur lokalnych i regionalnych, wolności oraz partycypacji politycznej jednostek, który stanowi barierę dla silnych struktur władzy centralnej państwa.<sup>33</sup>

W innym ujęciu federalizm jest postrzegany jako model społeczny, w którym priorytetem jest angażowanie obywateli w życie polityczne oraz realny wpływ na decyzje każdego poziomu władzy publicznej.<sup>34</sup> W tym modelu ważną rolę odgrywają zasady wolności, partnerstwa i równości praw oraz koncepcja społeczeństwa obywatelskiego i demokracji partycypacyjnej. W tym rozumieniu federalizm podkreśla rolę wspólnotowości, która jest pomijana przy ograniczaniu federacji do poziomu ustroju państwa.

Federalizm należy do teorii integracji europejskiej, która od początku kształtowania się wspólnoty odegrała istotną rolę. Pierwsza Wspólnota Europejska (Europejska Wspólnota Węgla i Stali – EWWiS) opierała się na założeniach koncepcji federalizacji. Wynikało to z przekonania, że tylko europejska federacja ma szansę zapobiec wojnie między państwami totalitarnymi, jak argumentowali europejscy federaliści Altiero Spinelli, Ernesto Rossi i Eugenio Colorni w Manifestie

<sup>32</sup> Por. P.J. Borkowski, *Federalizm a budowanie jedności Europy*, „Studia Europejskie” 2006, nr 2, s. 89, a także: F. Kinsky, *Federalizm. Model ogólnoeuropejski*, Kraków 1999, s. 35–38.

<sup>33</sup> M. Wallner, *Dynamika integracji europejskiej w świetle...*, op. cit.

<sup>34</sup> Por. F. Kinsky, *Federalism – A Global Theory. The Impact of Proudhon and the Personalist Movement on Federalism*, Nice 1995.

z Ventotene z 1941 roku.<sup>35</sup> Zgodnie z pierwotnymi założeniami traktatowymi, taki ustrój może promować dobrobyt gospodarczy poprzez usuwanie wewnętrznych barier w handlu, jak stało się to w kolejnych latach aż do utworzenia Unii Europejskiej. Po doświadczeniach II wojny światowej uznano za wyjątkowo cenne przyjęcie federalnych rozwiązań umożliwiających pogodzenie realizowania krajowych interesów ze współpracą w ramach większej wspólnoty.<sup>36</sup>

Po dojściu do władzy we Francji gen. Charles'a de Gaulle'a, zdecydowanego entuzjasty zasady współpracy międzyrządowej, kolejne powoływane wspólnoty były organizowane na odmiennych zasadach. Z czasem jednak wpływ zwolenników federalizmu umacniał się. Trudno obecnie jednoznacznie stwierdzić, że Unia Europejska jest zbudowana na jednej z zasad: federalizmu bądź konfederacji. Jest to raczej wymieszanie założeń. Często w dyskusjach traktuje się Unię Europejską jako twór zbliżony do państwa federalnego.<sup>37</sup> Przyjęcie koncepcji federacyjnego charakteru Unii skutkuje wzmocnieniem pozycji i wpływu międzynarodowego tej organizacji z jednoczesnym osłabieniem i oddaleniem możliwości samodzielnej kreacji stosunków przez podmioty tej struktury integracyjnej.<sup>38</sup>

Często dysputy toczone w mediach oraz przez polityków nad istotą funkcjonowania oraz zagrożeniami płynącymi z rozwiązań federalnych wynikają z niezrozumienia i pomieszania pojęciowego. Przykładowo Polacy, ale i inni mieszkańcy państw unitarnych, którym federalizm jest obcy, dopatrują się w nim głównie centralizmu i prób osłabienia roli państw narodowych. Natomiast Niemcy, dla których federalizm

---

<sup>35</sup> A. Spinelli, E. Rossi, *The Manifesto of Ventotene (1941)*, Institute for Federalist Studies, 02/12/2013, s. 75–96, [https://www.cvce.eu/content/publication/1997/10/13/316aa96c-e7ff-4b9e-b43a-958e96afbcecc/publishable\\_en.pdf](https://www.cvce.eu/content/publication/1997/10/13/316aa96c-e7ff-4b9e-b43a-958e96afbcecc/publishable_en.pdf) (01.12.2020).

<sup>36</sup> D. Kabat-Rudnicka, *Modele federalistyczne w perspektywie porównawczej*, Kraków 2010, s. 19.

<sup>37</sup> Pogląd taki częściej wyrażają politycy (np. J. Fischer, B. Geremek), niż badacze procesu integracji europejskiej (prawnicy, politolodzy).

<sup>38</sup> M. Witkowska, *Kryzys modelu demokracji w Unii Europejskiej – przyczyny, uwarunkowania, scenariusze rozwoju sytuacji*, [w:] K.A. Wojtaszczyk, J. Nadolska (red.), *Kryzysy w procesie integracji europejskiej i sposoby ich przewyżyczenia*, Warszawa 2015, s. 147.

jest znany z życia codziennego, nie negując potrzeby pewnej centralizacji, widzą w nim gwarancję poszanowania odrębności i stabilnej pozycji części składowych federacji.<sup>39</sup> „Przyjmując perspektywę analityczną federalizmu, integracja europejska i tworzone w jej ramach struktury integracyjne zostają wytłumaczone jako proces przekazywania przez państwa członkowskie uprawnień o charakterze suwerennym instytucjom Unii Europejskiej. Działanie to ma charakter dobrowolności, a impulsem integracyjnym jest chęć realizowania wspólnych celów w postaci dobrobytu i bezpieczeństwa”<sup>40</sup>

Koncentrując się wyłącznie na ocenie zasad podziału władzy i metod zorganizowania procesu decyzyjnego w ramach określonej wspólnoty czy też skupiając się na bezpośredniej skuteczności prawa UE w krajowych porządkach prawnych, która przemienia państwa członkowskie z pozycji „stron traktatów” w „człony” wspólnoty, bardzo łatwo o interpretację Unii Europejskiej w kategoriach federacji.

Federalny charakter nie został określony w normach prawa UE ani nie został sformułowany w praktyce orzeczniczej Trybunału Sprawiedliwości UE. Pozostaje nadal kwestią dyskusyjną. Władza Unii, jeżeli tak nazwiemy zakres kompetencji przyznanych w traktatach, pochodzi z ograniczenia suwerenności państw członkowskich na zasadzie dobrowolności i jest w pełni akceptowana. Celem działań o charakterze federalnym było oczekiwane zwiększenie efektywności polityki gospodarczej, prowadzonej wspólnie, głównie wobec otoczenia zewnętrznego względem Unii. „Pożądanym efektem wspólnej realizacji przedsięwzięć w wybranych dziedzinach życia społeczno-gospodarczego były m.in.: większa skuteczność w zapobieganiu pogłębiania się nierówności pomiędzy państwami członkowskimi i między regionami, ochrona i wspieranie wybranych gałęzi gospodarek narodowych oraz budowa wspólnej strategii w obrotach handlowych z państwami spoza UE”<sup>41</sup> „Osiągnięcie założeń

---

<sup>39</sup> Por. J. Kranz, *Wspólnoty i Unia: ponadnarodowość, federalizm, subsydiarność i suwerenność*, [w:] J. Kranz, J. Reiter (red.), *Drogi do Europy*, Warszawa 1998, s. 29 i nast.

<sup>40</sup> M. Witkowska, *Zastosowanie paradygmatów...*, op. cit., s. 184.

<sup>41</sup> Ibidem.



integracyjnych w ramach Unii Europejskiej odbyło się kosztem prawa państw członkowskich do swobody decydowania w wybranych obszarach”.<sup>42</sup> Wpływ poszczególnych obywateli i grup społecznych na władzę w celu realizacji ich interesów możliwy jest albo bezpośrednio w ramach mechanizmów systemowych, albo przez organizacje pośredniczące np.: partie i grupy interesu.<sup>43</sup>

Przeciwnicy zasady federalizacji argumentują, że pozycja państw członkowskich nie jest równoznaczna z pozycją krajów w państwie federalnym. Unia jako organizacja międzynarodowa nie posiada suwerennej władzy pozwalającej jej samodzielnie decydować o swoich kompetencjach. Kompetencje Unii są ustanowione w traktatach i pochodzą od państw członkowskich. W art. 5 TUE (zasada ograniczonej kompetencji) wyraźnie zaznaczono brak uprawnień Unii do ustanawiania nowych kompetencji, co odróżnia ją od państwa suwerennego. Nie istnieje samoistne prawo pierwotne decydujące o ustroju Unii, a każdorazowa dyskusja o konieczności reform jest długotrwała, ciągnie się latami i wymaga zgody wszystkich państw, niekiedy potwierdzonej nawet w referendum ogólnokrajowym. Unia nie posiada przymusu państwowego, co wyraźnie uwidacznia się w procedurze kontroli prawa UE i jest przedmiotem analizy kolejnych rozdziałów tej monografii. Unia nie posiada narodu, co zostało wyraźnie sformułowane w Deklaracji dołączonej do Traktatu z Maastricht, po niejasnej sytuacji dla Duńczyków związanej z ustanowieniem obywatelstwa UE. Państwom członkowskim wciąż przysługuje monopol władzy oraz ważne kompetencje prawodawcze. Stosunek Unii i państw członkowskich opiera się na postanowieniach zawartych w umowach międzynarodowych. Odzwierciedleniem siły nurtu i jej negacji w społeczeństwach państw członkowskich był odrzucony Traktat konstytucyjny, w którym zawarto podstawowe treści, zasady oraz symbole federacji, takie jak: konstytucja, flaga, hymn itp.

---

<sup>42</sup> Ibidem.

<sup>43</sup> Szerzej patrz: M. Witkowska, *Przezwyciężanie kryzysu w procesie integracji europejskiej poprzez zmiany regulacji dotyczących udziału obywateli UE w podejmowaniu i realizacji decyzji*, „Przegląd Europejski” 2015, nr 1 (35).

Ważną cechą, do początku XXI w. przeświadczałą o federalnym charakterze ustroju UE była kwestia członkostwa.<sup>44</sup> Przez prawie pięćdziesiąt lat członkostwo w tej organizacji było nieodwracalne. Od początku istnienia Wspólnot Europejskich w traktatach wprowadzono regulację i warunki materialno-formalne dotyczące przystąpienia do UE (art. 49 TUE). Dopiero Traktat z Lizbony, który wszedł w życie po 1 grudnia 2009 roku, wprowadził art. 50 TUE normujący zasady prawno-formalne wystąpienia państwa z UE.

Zastosowanie założeń federalizmu przyniosło w rezultacie wytyczenie klasycznego rozróżnienia na specyficzne formy współpracy podejmowanej przez państwa członkowskie w ramach Unii Europejskiej określane mianem wspólnotowych i międzyrządowych. „Ma to związek ze wspólnotową bądź międzyrządową legitymacją instytucji UE. Ponadto z tymi dwoma formami współpracy wiąże się odmienności w mechanizmach podejmowania decyzji zarówno w aspekcie uczestniczących podmiotów, rozwiązań proceduralnych, jak i charakteru prawnego podejmowanych rozstrzygnięć”<sup>45</sup>

Dychotomię tę ugruntowało wprowadzenie regulacji do Traktatu o Unii Europejskiej po reformie lizbońskiej. Nowy art. 10 TUE wprowadza zasadę demokracji przedstawicielskiej i wskazuje, że reprezentantem obywateli UE jest Parlament Europejski, a reprezentantami państw członkowskich – Rada UE i Rada Europejska. Ponieważ system polityczny Unii Europejskiej znajduje się w fazie krystalizacji, a także jest określany jako *sui generis*, stąd do jego analizy wypracowano specyficzne wskaźniki. Legitymację (akceptację zależności władczych)<sup>46</sup> można uzyskać dzięki czynnikom „miękkim” (np. ideowym i personalnym) lub „systemowym”, tj. normatywno-strukturalnym.<sup>47</sup>

<sup>44</sup> Por. J. Czaputowicz, *Teorie integracji europejskiej*, Warszawa 2018, s. 78.

<sup>45</sup> M. Witkowska, *Zastosowanie paradygmatów...*, op. cit., s. 185.

<sup>46</sup> Por. D. Beetham, *Legitymizacja władzy*, [w:] *Władza i społeczeństwo. Antologia tekstów z zakresu socjologii polityki*, oprac. J. Szczupaczyński, Warszawa 1995, s. 288–290.

<sup>47</sup> Taką typologię zaprezentował: K. Szczerski, *Cztery modele legitymizacji systemu politycznego Unii Europejskiej*, [w:] R. Bäcker, J. Marszałek-Kawa, J. Modrzyńska (red.), *Globalizacja. Integracja. Transformacja. Główne problemy globalizacji, integracji*